

PEDAGOGIK MANBALAR ASOSIDA TALABALARNING MA'NAVYI  
SIFATLARINI TARBIYALASHNING XUSUSIYATLARI

**Abdiyev Husan**

*Yashnobod tumani 77-son*

*“Nurli maskan” maktab o'qituvchisi*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada pedagogik manbalarning o'ziga xos jihatlari ochib berilgan. Xususan, ma'naviy va moddiy qadriyatlar asosida tarbiyalashning ilmiy xususiyatlari yoritib berilgan. Shuningdek, yoshlarga ajdodlardan meros bo'lib qolgan ma'naviy boyliklar, ta'lim-tarbiyaviy qadriyatlarni singdirishning bir qator asoslari tahlil qilingan.*

**Kalit so'zlar:** *ta'lim-tarbiyaviy qadriyatlar, «Sharq Uyg'onish davri», axloqiy ideallar, milliy ma'naviyatni yuksaltirish, milliy mafkurani shakllantirish.*

**Аннотация:**

*Вданнойстатьеразкрываютсяуникальныеаспектыпедагогическихресурсов.*

*Вчастности, выделенынаучныеособенностиобразования, основанногонадуховныхиматериальныхценностях.*

*Такжепроанализированрядосновпривитиямолодеждиуховныхбогатствиобразовательныхценностей, унаследованныхотпредков.*

**Ключевые слова:** *образовательныеценности, «ВосточноеВозрождение», нравственныеидеалы, пропагандаациональнойдуховности, формированияациональнойидеологии.*

O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach oliy pedagogik ta'lim tizimi respublikamizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy islohotlar sharoitida rivojlanish davriga kirdi. Hozirgikundama'naviyvamoddiyqadriyatlariniinsonparvarlik, yuksakaxloqiyideallarruhidarivojlantirayotganmustaqildemokratikdavlatnibarpoetishja rayoniamalgaoshmoqda.

O'zbekistonmustaqilliginimustahkamlashningmuhimvazifalaridanbirimilliyma'naviyatni iyuksaltirish, milliymafkuraniishakllantirishdaniborat. Bumurakkabvadolzarbvazifanihaletishuchunbosibo'tilgantarixiyyo'lnitahlilqilish, ijobiyvasalbiyjihatlarinianiqlash, shuasosdatarbiya, ayniqsa, talabalarningma'naviysifatlarinitarbiyalashgayo'naltirilganpedagogikvositalartiziminiy aratishzaruriyatimavjud. Jamiyathayotivaundayashovchikishilarningijtimoiy-ma'naviyyuksalishitalabalarta'lim-tarbiyasihamdabo'lajakmutaxassislarningkengko'lamdaintellektualsalohiyatgaegabo'lis hinitalabqilmoqda.

Tarixiy tajribalar shundandalolat beradiki.

harqanday davlat tizimio'zining asosiy maqsad sifatida yoshlarga ajdodlardan meros bo'lib qolgan ma'naviy boyliklar, ta'lim-tarbiyaviy qadriyatlarning dirish nitaqozo qiladi. Ta'lim-tarbiyaviy qadriyatlari yosh avlodning ijtimoiy-

ma'naviy rivojlanishidagina ma'naviy xizmat qiladigan moddiy va ma'naviy boylikdir.

Madaniy meros hamdama'rifiy-

ma'naviy qadriyatlarning vahartomonlama o'rganish zarurligi O'zbekiston Respublikasi b  
 irinchi Prezidenti I.A. Karimov tomonidan ta'kidlanganidek,

bugungi kunning eng muhim vazifalaridan bir xalqimizning ma'naviy-

axloqiy qadriyatlarini tiklash, buyuk ajdodlarimiz, shoirlar,

olimlar merosini xalq mulkiga aylantirish, e'tiqodini va xalqning o'z madaniyati,

ma'naviyatining chuqur tarixiy ildizlarini shakllanish bosqichlarini va xususiyatlarini o'z ichiga

hdan iboratdir. Bunesa, o'z navbatida, milliy ong, g'urur, tariximiz,

o'tmish avlodlar xizmatiga hurmat-e'tiborni rivojlantirish, xalq mehnati,

va tangamuhabbatni uyg'usini yoshlarda qarortop tirish uchun xizmat qiladi.

Pedagogika tarixi materiallarini solid pedagogika oliyo'quv yurtlarida talabalarimizning ma'na  
 viy sifatlarini tarbiyalash bugungi kungacha qadard o'rganilmagan muammolardan biridir.

O'zbekistonda ma'naviy-

axloqiy qadriyatlarning tiklanishisobi qsovet jamiyatidaxalqning axloqiy qadriyatlariga e'ti

borsizlik axloqme'yorlarini va tamoyillarini buzilishiga sabab bo'lganligini ko'rsatmoqda.

Chunki sinfiylik,

yakkapartiyaviylik va yakkahokimlikka asoslangan kommunistik mafkuraxalqimizni mulk,

hokimiyat, milliy urf-odatlarini, an'analar va qadriyatlardan uzoqlashtirgan edi.

Taniqli olim H. Boboyev ta'kidlaganidek,

«...yakkahokimlik mafkurasi hukmronlik qilgan yillarda o'zbek xalqining milliy manfaatlarini  
 hetgasurib tashlandi, uning ilmiy, falsafiy, tarixiy, diniy, huquqiy, siyosiy qadriyatlari,  
 milliy ma'naviyatini va madaniyatini kamsitildi. Natijada,

barcha xalqlar va millatlar qatorida o'zbek xalqini ham jabr-sitam ko'rdi.

Bunesa soxta tariyokor mafkuraning inqiroziga sabab bo'ldi»<sup>15</sup>.

Dunyoxalqlarining falsafiy va didaktik fikrlarini rivojida Sharq allomalarining qarashlari  
 alohida ahamiyatga ega. Chunki ular o'z faoliyatlarida va omdailm-

fanning turlisohalarida buyuk kashfiyotlar qilganlar, olamshumuliz qoldirganlar.

IX asrdan boshlangan madaniy-ma'rifiy yuksalish bir necha asrdavometib, budavrtarixda

«Sharq Uyg'onish davri» nom bilan mashhurdir. Bu haqda qatortadqiqotlari yaratilib,

ularda qomusiy allomalarining pedagogika, xususan ma'naviy-

axloqiy tarbiyaga oid ta'limotlarini ilmiy tahlil etilgan.

Ba'zitaqiqotlarda Sharq allomalarining ma'naviy merosini haqida qimmatli ma'lumotlar mav

jud. Masalan,

S. Hasanov o'z tadqiqotlarida Xorazmni antik davr va o'rta asrlarda rivojlangan fan va madani

<sup>15</sup> H. Boboyev. Milliy istiqlol mafkurasi va taraqqiyoti. - T.: Yangi asr avlodi, 2001.-B.8.

yato'chog'isifatida Misr, Iroq, Eron, Xitoy, Hindiston, Yunoniston va Rimbilan birqatorga qo'yadi.

Mil.avv VI asr va eramizning I asrida Qo'yqirilgan qal'adarasadxonamavjud bo'lgan, «Sabr - quvonchkaliti», «Bilimolish: dastlabachchiq, natijasishirin», «Olijanoblikkaliti-bilim» kabi yozuvlar bitilgan kulolchilik buyumlaritopilgan.

Xorazmtiliarab va forstillarikabi XIII asroxirigachao'zahamiyat inisasaqlabkelgan.

Sharqshunos olim A.A.Frey manta'kidlaganidek, xorazmtili XIII-XIX asrlardan keyintoliqturkiy bo'lgan. Bu jarayon xalqning bilim, ma'rifatga intilishida yuksak ahamiyat kasb etgan. O'z navbatida, davlatning gullab-yashnashiga ta'sir ko'rsatgan<sup>16</sup>.

Tarixdan ma'lumki sobiq sotsialistik jamiyat inqirozining obyektiv sabablaridan biri - jamiyatning ma'naviy inqirozga yuz tutishidan iborat edi. «Sobiq ittifoqda ma'naviy qadriyatlar devalvatsiyasiga quyidagilar sabab bo'ldi: 1) 1917 yilda oktyabr to'ntarishidan keyin partiya-davlat apparati to'lig'icha cheklanmagan hokimiyatni o'z qo'lga oldi va xalq yaratgan moddiy va ma'naviy boyliklarga egalik qilishda cheksiz huquqqa ega bo'ldi; 2) gipertrofiyalangan, bir yoqlama, paxta xomashyosini ishlab chiqarish monopoliyasi va boy mineral resurslardan nazoratsiz, yirtqichlarcha foydalanishga asoslangan iqtisodiy siyosat olib borildi; 3) shaxsning shakllanishi va faoliyati doimo rasmiyatchilik, befarqlik va ma'naviyatsizlikka to'qnash kelardi; 4) jamiyatda KPSS aqidalari ustuvorligi guruh manfaatlarining umuminsoniy qadriyatlar, ma'naviyatdan ustuvorligi yuzaga keldi. buning hammasi oxir oqibatda ma'naviy degradatsiyaga olib keldi»<sup>17</sup>.

O'zbekistonning mustaqillik mafkurasi kishilar ongiga kelajakka ishonch, mehr-shafqat, vijdonlilik, bardoshlilik, adolatlilik, bilimga intilish kabi ezgu xislatlarni singdirishga asoslangan. Bunda, albatta, asriy an'analar, til, xalq ma'naviyatiga tayaniladi. Hozirgi kunda jamiyat ma'naviy rivojining murakkab va ko'p qirrali jarayoni ko'p jihatdan milliy madaniyatlarning o'zaro boyishi bilan belgilanmoqda. Aynan shu sababli ham ta'lim tizimini isloh qilishdek katta va muhim ishda ajdodlarimiz tomonidan to'plangan yosh avlod tarbiyasiga oid ko'p asrlik tajribadan unumli foydalanish zaruriyati paydo bo'ldi. Jamiyat taraqqiyotining ko'rsatkichlari shundan dalolat beradiki. shaxs madaniyati hamda pedagogik fikr ijtimoiy-tarixiy jarayonlar bilan birgalikda rivojlanadi. Markaziv Osiyo xalqlari, jumladan, turkiy xalqlar ilg'or pedagogik fikrlarni xalqning ilm -ma'rifatga intilishi, aql va idrok tantanasi, yorqin kelajak haqidagi orzularini yaratibgina qolmay, balki saqlab qolgan va avloddan-avlodga boyitgan holda uzatgan. Xalqning milliy madaniyati, ma'naviy dunyosi muayyan tarixiy sharoitlarda insoniyat tomonidan uzoq asrlar davomida to'plangan ilg'or fikrlar asosida rivojlangan. Bugungi kunda ta'lim-tarbiya sohasida ilgari surilgan buyuk vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish talabalarning kasbiy

<sup>16</sup> Hasanov S. Xorazm ma'naviyati darg'alari. - T.: Adolat, 2001. - B.45.

<sup>17</sup> Karimov I. A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. -T.: O'zbekiston, 1999. - B.49.

tayyorgarligi, ilmiy va ma'naviy saviyasi ko'p jihatdan o'z xalqining ilg'or pedagogik tajribalarini to'liq va chuqur bilishi bilan belgilanadi. O'tmishdagi ijobiy pedagogik tajribalarni o'zlashtirish kasbiy madaniyat, mahoratni egallashda zamonaviy OTM talabalari oldida turgan vazifalarni aniqroq his etishga ko'maklashadi. Pedagog olimlar M.Quronov, S.Ochillarning fikrlariga tayangan holda, ma'naviy sifatlarga quyidagilarni kiritish mumkin: iymonlilik, e'tiqodlilik, andishalilik, oilaga muhabbat, halollik, birovning haqiga xiyonat qilmaslik, ota-onaga hurmat, fahm-farosatlilik, bilimlilik, saxovatlilik, mardlik, shirinso'zlik, odillik, hayolilik, samimiylik, mehnatsevarlik, do'stlik, o'rtoqlik, mehmondo'stlik, odamgarchilik, insonparvarlik, vatanparvarlik, tadbirkorlik, chaqqonlik, zukkolik, uquvlilik, xushmuomalalik, poklik, ziyraklik, rostgo'ylik, nazokatlilik, samimiylik, tashabbuskorlik, ona yurti va xalqiga muhabbat, insoflilik, diyonatlilik, or-nomuslilik, rejalilik, sabrlilik, qanoatlilik, vazminlik, milliy g'urur, baynalminallik va boshqalar. Xulosa qilib aytganda, moddiy va ma'naviy qadriyatlar, madaniy tarbiya asosida pedagogika rivojlanishini aytish zarur. Shu bilan birgan insoniy sifatlardan orqali bola tarbiyasi shakllanib borishini ta'kidlash lozim.